

Materiały faktograficzne

Arkadiusz Ochmański

Waloryzacja potencjału turystyczno-kulturowego miasta Zabrze

1. Dane dotyczące przebiegu badania:

Obszar badania: powiat Zabrze

Lokalizacja: województwo śląskie

Zasięg: mikroregion

Metodologia: metoda oceny potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionów zawarta w: Mikos von Rohrscheidt A., 2010, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy* (Wyd.2) Wyd. KulTour.pl, Poznań, s. 447-472

Badania zrealizował: Arkadiusz Ochmański

Okres badania: czerwiec 2013

Data wypełnienia formularza: 30 czerwca 2013

2. Formularz waloryzacyjny

Kategoria I: Potencjalne cele turystyki kulturowej

I.A: Zabytki:

I.A. a) Obiekty sakralne:

Inny obiekt sakralny o znacznych walorach architektonicznych (pierwsze trzy) (4)

Modernistyczny kościół pw. Św. Józefa w Zabrzu (4)

I.A. c) Inne zabytkowe obiekty architektoniczne i techniczne:

Budynek – miejsce ważnych wydarzeń ZD (pierwsze dwa***) (4)

Dom Muzyki i Tańca w Zabrzu-miejsce wizyty Charlesa de Gaulle'a (9.09.1967) (4)

Budynek o znacznych walorach architektonicznych Z (pierwsze trzy****) (3)

Stalowy Dom z 1927 r. –jeden w Europie zachowany metalowy budynek (3)

Zachowane w znacznej części zespoły zabytkowe związane z dziejami innych niż polska grup etnicznych (za pierwsze dwa zespoły) (7)

Osiedle Ballestrema w Zabrzu-Rokitnicy (7)

Osiedle Borsigwerk w Zabrzu (7)

Osiedle Ballestrema w Zabrzu (0)

Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu międzynarodowym ZD (pierwszy) (10)

Zespół Kopalni Węgla Kamiennego „Guido” w Zabrzu-jedyna w Europie zabytkowa kopalnia węgla kamiennego udostępniona do ruchu turystycznego (10)

Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu krajowym ZD (pierwsze dwa*) (7)

Skansen Górniczy „Królowa Luiza” w Zabrzu (7)

Szyb Maciej(7)

Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu regionalnym ZD (do trzech***) (3)

Mur oporowy z basztami na terenie dawnej huty Donnersmarcka

Dodatkowe punkty za wszystkie miejsca lub obiekty wpisanych powyżej klas:

Za stałych przewodników miejskich oprowadzających po obiektach lub przewodników obiektowych w j. polskim (za pierwsze pięć) (po 2 pkt)

Zespół Kopalni Węgla Kamiennego Guido (2)

Skansen Królowa Luiza (2)

Szyb Maciej (2)

Za minimum dwa języki obce w ofercie przewodników (w pierwszych pięciu obiektach) (1 pkt)

Zespół Kopalni Węgla Kamiennego Guido (2)

- Skansen Królowa Luiza (2)*
 Za minimum dwa języki obce w ofercie przewodników (w pierwszych pięciu) (po 1 pkt)
Zespół Kopalni Węgla Kamiennego Guido (2)
Skansen Królowa Luiza (2)
 Mikroeventy¹⁷ oferowane podczas każdego zwiedzania grupowego miejsca lub obiektu (pierwsze 2) (po 2 pkt)
Event edukacyjny „Z hajerem na Szychta”-Kopalnia Guido (2)
Event edukacyjny „Świat Legend Skabnika”-Kopalnia Guido (2)
 Własny materiał informacyjny w obiekcie, jak publikacje monograficzne, albumy (za pierwsze trzy obiekty) (1 pkt),
Zespół Kopalni Węgla Kamiennego Guido (1)
Skansen Królowa Luiza (1)
Szyb Maciej (1)
 Własny materiał informacyjny w obiekcie w językach obcych (przynajmniej dwóch) w pierwszych trzech obiektach (1)
Zespół Kopalni Węgla Kamiennego Guido (1)
Skansen Królowa Luiza (1)
Szyb Maciej (1)
 Za bardzo dobry (2) lub dobry (1) stan konserwacji i estetyki najważniejszych trzech obiektów (element uznaniowy) można doliczyć w sumie od 1 do 2 punktów dla całego regionu).
Bardzo dobry stan konserwacji wszystkich obiektów (2)

I.B. Miejsca historyczne lub znaczące:

I.B. a) Budowle historyczne i monumenty:

- Monumenty (pomniki) o znaczeniu regionalnym²⁰ (do trzech) (2)
Pomnik Wincentego Pstrowskiego w Zabrze –pierwszego przodownika pracy w PRL. (2)
 Pomniki lub obiekty małej architektury²¹ o znaczeniu lokalnym (do trzech****) (1)
Pomnik Karola Miarki w Zabrze (1)
Pomnik Józefa Lompy w Zabrze (1)
 Miejsca związane z biografią osób o krajowym znaczeniu niedostępne lub częściowo zachowane (za pierwsze dwa*) (1)
Kopalnia Jadwiga –miejsce pracy Wincentego Pstrowskiego (1)
 Miejsca związane z biografią osób o regionalnym znaczeniu (pierwsze dwa) (1)
Ulica Piekarska-miejsce zamieszkania Horsta Eckerta „Janoscha”- pisarza niemieckojęzycznego, autora powieści „Cholonek czyli Dobry Pan Bóg z Gliny” (1)

I.B. b) Cmentarze historyczne

- Nekropolia zbiorowa znanych osobistości w skali regionu (do trzech) (2)
Pomnik + wokół pomnika groby zbiorowe wojenne 42 Powstańców Śląskich poległych w walkach o Górę Świętej Anny oraz w okolicach Sławęcic i Kędzierzyna (2)
 Pojedyncze miejsce pochówku osobistości znanej w skali kraju (do trzech) (2)
Grób Wincentego Pstrowskiego (pochówek rodzinny) – pomnik nagrobny (2)
 Pojedyncze miejsce pochówku osobistości znanej w skali regionu (do trzech) (1)
Grób Bronisława Hagera (pochówek rodzinny), działacza plebiscytowego na Górnym Śląsku, twórcy uniwersytetu Ludowego w Zabrze, cywilnego komisarza w czasie III Powstania Śląskiego, uczestnika kampanii wrześniowej (1)
 Inny cmentarz zabytkowy z ciekawymi obiektami sztuki sepulkralnej*** (do dwóch) ZD (1)
Cmentarz Żydowski w Zabrze (1)

Za każdy cmentarz zabytkowy lub inną nekropolię o znacznie ograniczonej dostępności²⁵ – odejmuje się połowę przyznanych punktów

I.C) Pojedyncze dzieła sztuki:

Pojedyncze obiekty sztuki o znaczeniu krajowym (do trzech) (5)

Kilkanaście prac autorstwa Nikifora w Muzeum Miejskim w Zabrze (5)

Pojedyncze obiekty sztuki o znaczeniu regionalnym (do trzech*) (3)

Obraz Matki Boskiej Mikulczyckiej w Muzeum Miejskim w Zabrze (3)

I.D. Muzea i wystawy (w tym skanseny, galerie, muzea techniki)

Muzea o znaczeniu regionalnym³³ (do trzech) (5)

Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze (5)

Muzea o znaczeniu lokalnym (do trzech***) (2)

Muzeum Miejskie w Zabrze (1)

Organizacja Nocy Muzeów w regionie na mniejszą skalę* (3-9 placówek) (2)

Organizacja Nocy Muzeów m.in. w Kopalni Guido, Muzeum Miejskim oraz Muzeum Górnictwa Węglowego (2)

Lokalne izby pamięci, ogólnodostępne prywatne kolekcje pamiątek (do trzech****) (1)

Izba Pamięci w Kopalni Guido (1)

Przy wszystkich uwzględnionych powyżej muzeach i ekspozycjach **dotatkowe** punkty za:

Ekspozycje i prezentacje multimedialne (do dwóch) (2)

Kopalnia Guido (2)

Wersje obcojęzyczne ekspozycji i prezentacji multimedialnych (do dwóch) (za każdą 1)

Kopalnia Guido (2)

Przewodniki elektroniczne (1)

Kopalnia Guido (2)

Wersje obcojęzyczne przewodników elektronicznych (do 2 języków za każdy:) (1)

Przewodnicy obiektowi stali (2)

Kopalnia Guido (2)

Skansen Królowa Luiza (2)

Muzeum Miejskie (2)

Muzeum Górnictwa Węglowego (2)

Przewodnicy obcojęzyczni obiektowi stali za każdy język do trzech (1)

Kopalnia Guido (1)

Skansen Królowa Luiza (1)

Własny materiał informacyjny³⁶, wydany nie dawniej niż przed 5 laty (1)

Kopalnia Guido (1)

Skansen Królowa Luiza (1)

Muzeum Miejskie (1)

Muzeum Górnictwa Węglowego (1)

Wersje obcojęzyczne własnego materiału informacyjnego (min.dwie wersje) (1)

Kopalnia Guido (1)

Skansen Królowa Luiza (1)

Przy muzeach **regionalnych i lokalnych** punkty dodatkowe za:

Stałe godziny otwarcia (1)

Muzeum Górnictwa Węglowego (1)

Muzeum Miejskie (1)

Każdą wystawę tematyczną stałą powyżej czterech (do dwóch w sumie) (1)

Wystawy „Przetwórstwo Węgla” oraz „Kultura Górnicza” w Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze (2)

Własny materiał informacyjny, opracowania mniejsze (brozury, foldery) (1)

Muzeum Górnictwa Węglowego (1)

Muzeum Miejskie (1)

Skansen Królowa Luiza (1)

I.E. Eventy kulturowe:

Regularne eventy kultury wysokiej o znaczeniu krajowym (do dwóch) (6)

Ogólnopolski Festiwal Dramaturgii Współczesnej "Rzeczywistość przedstawiona" (6)

Międzynarodowy Zabrzeński Festiwal Organowy im. Ks. Antoniego Chłondowskiego (6)

Regularne eventy kultury masowej⁴¹ o znaczeniu międzynarodowym (7)

JAZ Festiwal Muzyki Improwizowanej (7)

Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu krajowym (do trzech) (6)

Międzynarodowy Festiwal Tańca (6)

Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu regionalnym (do trzech) (4)

Międzynarodowy Festiwal Rysowania (4)

Zabrzeński Festiwal Orkiestr im. Edwarda E. Czernego (4)

I.G. Kulturowo znacząca oferta przyrodnicza:

Ogród Botaniczny, Palmiarnia, Arboretum (za pierwsze dwa obiekty) (4)

Miejski Ogród Botaniczny (2)

I.H. Szlaki kulturowe:

Przebiegające przez region lub jego miejscowości materialne lub realne szlaki o znaczeniu krajowym (za pierwsze trzy) (6),

Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego (6)

Przebiegające przez region materialne lub realne szlaki turystyczne o znaczeniu regionalnym (pierwsze dwa) (3)

Szlak Architektury Drewnianej Województwa Śląskiego (3)

Materialne lub realne szlaki turystyczne w regionie (własne) (za pierwsze trzy) (3)

Szlak Husarii Polskiej (3)

Szlak Obrońców Polskiej Granicy (3)

Wirtualne szlaki turystyczne⁴⁸, przebiegające przez teren regionu (za pierwsze trzy) (2)

Trasa Kulturalno-Turystyczna po Zabrzu (2)

Wirtualne trasy tematyczne w miejscowościach regionu (za pierwsze trzy) (1)

Podziemne trasy turystyczne stale dostępne na terenie regionu (7)

Trasy Turystyczne Kopalni Guido (7)

Oferta objazdu turystycznego w przewodniku na zamówienie (za pierwsze dwie trasy) (1)

Biuro Podróży INDEX „Wycieczka Szlakiem Zabytków Techniki Województwa Śląskiego” (1)

Biuro Podróży „Laguna” z Łodzi Wycieczka „Szlakiem Zabytków Techniki” (1)

Kategoria II: Elementy obsługi turystycznej:

II.A. Informacja turystyczna:

Informacja turystyczna na miejscu, regularnie czynna (2)

Punkt Informacji Turystycznej w Zabrzu (2)

Informacja w językach obcych, (za każdy język do trzech) (1)

Punkt Informacji Turystycznej w Zabrzu (2)

Przewodnicy miejscy lub terenowi na zamówienie (3)

PTTK Zabrze (3)

- Przewodnicy miejscy lub terenowi, (za każdy język do czterech) (1)
 Aktualny⁴⁹ własny materiał informacyjny wysokiej jakości na temat regionu lub jego miejscowości (ogólnie) (2)
Szereg materiałów informacyjnych dostępnych w Punktach Informacji Turystycznej na terenie miasta (2)
 Wersje obcojęzyczne materiału informacyjnego wysokiej jakości (każdy język do trzech) (1)
Szereg materiałów informacyjnych w języku angielskim i niemieckim (2)
 Pozostały* aktualny materiał informacyjny⁵⁰: (1)
Informator kulturalny w lokalnej prasie m.in. „Głos Zabrze” (0)
 Wersje obcojęzyczne pozostałego materiału informacyjnego* (od dwóch języków) (1)

II.B. Infrastruktura turystyczna:

- Hotele 5,4,3,2,1-gwiazdkowe, hostele, schroniska, kwatery zorganizowane⁵¹ – (pierwsze 2 obiekty każdej kategorii) (2)
 Hotele:
 Kategoria 5 ***** - brak (0)
 Kategoria 4*****: brak (0)
 Kategoria 3 *** (2)
Hotel Diament*** w Zabrzu (2)
 Kategoria 2**:
Hotel Ibis** (2)
Hotel Alpex**(2)
 Kategoria 1* (2)
Hotel Elektromix* (2)
 Kwatery zorganizowane
Gościniec Staropolski w Zabrzu (2)
Villa Ambassador w Zabrzu (2)
 Hostele: brak
 Istniejąca oferta pakietowa⁵² hoteli z usługami turystycznymi (za pierwsze dwie oferty w różnych klasach) (1)
brak
 Restauracje⁵³ z autentyczną kuchnią regionalną⁵⁴, (za pierwszy obiekt) (3)
Restauracja „Śląskie Rancho” (3)
 Restauracje z autentyczną krajową kuchnią tradycyjną (za pierwszy inny⁵⁵ obiekt) (2)
Restauracja Balaton w Zabrzu(2)
 Inne restauracje (za pierwszy obiekt) (1)
Restauracja „TELEPIZZA” w Zabrzu (1)
 Dodatkowe punkty za ofertę kulturową w restauracji⁵⁶ (za pierwsze dwa obiekty) (1)
Restauracja „Śląskie Rancho” (1)
 Bistra, bary (za pierwszy obiekt) (1)
Bar „Kebab House” (1)
 Możliwość wynajęcia⁵⁷ na miejscu autokaru, minibusa, samochodu (za pierwsze dwie oferty) (2)
Wynajem busów i mikrobusów „GoBus” w Zabrzu (2)
Przewozy Autokarowe Trans-Tym Irena Aleksik (2)

II.C. Infrastruktura komunikacyjna:

- Lotnisko z połączeniami międzynarodowymi w odległości mniej niż 50 km od centrum regionu(4)
Międzynarodowy Port Lotniczy w Katowicach-Pyrzowicach (4)

- Duży dworzec kolejowy⁵⁸ na miejscu (za pierwszy) (3)
Dworzec PKP w Zabrze(3)
- Przystanek* autobusowy⁶¹ na miejscu (za pierwszy) (1)
Przystanek PKS Zabrze (dworzec autobusowy w Gliwicach) (1)
- Autostrada lub droga szybkiego ruchu w odległości mniej niż 20 km⁶³ (za pierwsze dwie) (4)
Autostrada A4 węzeł Wspólna (Jędrzychowice-Katowice-Kraków-Tarnów) (4)
Autostrada A1 – węzeł Zabrze Zachód w Czekanowie i Zabrze Północ w Wieszowie (Gdańsk-Gorzyczki) (4)
- Droga ekspresowa lub droga główna krajowa w odległości mniej niż 10 km (za pierwsze dwie) (2)
Trasa Europejska E40 (Calais-Wrocław-Zabrze-Kazachstan) ((2)
Droga krajowa nr 78 z Chałupek do Chmielnika (2)
Droga krajowa nr 88 ze Strzelec Opolskich do Bytomia (0)
- Obecność komunikacji miejskiej, gminnej, regionalnej⁶⁴ (2)
KZK GOP (2)
- Kursy nocne komunikacji miejskiej, gminnej, regionalnej (1)
Autobusy nocne KZK GOP (1)
- Całodobowa oferta taxi na miejscu (1)
TAXI „Centrum” ZABRZE (1)

II.D. Promocja turystyczna:

- Samodzielny udział regionu lub wchodzących w jego skład miejscowości, gmin lub obiektów w światowych prestiżowych targach turystycznych (za każde stoisko w roku do trzech) (3)
ITB Berlin 2013 (3)
- Samodzielny udział regionu lub innych podmiotów (jak wyżej) w krajowych targach turystycznych* (za każde stoisko do trzech) (2)
Targi Turystyki i Wypoczynku LATO w Warszawie (2)
Międzynarodowe Targi Turystyczne we Wrocławiu (2)
- Wydawanie regularnych publikacji o charakterze promocyjnym (za pierwsze 2 w ostatnim roku) (1)
Publikacje wydawane przez Urząd Miasta Zabrze oraz Kopalnie Guido dostępne w punkcie informacji turystycznej (2)
- Zorganizowanie konferencji naukowej lub popularyzacyjnej związanej z turystyką w ciągu ostatniego roku (1)
Międzynarodowe Konferencje Zabrzeńskie dotyczące tematyki industrialnej organizowane przez Międzynarodowe Centrum Dokumentacji i Badań Nad Dziedzictwem Przemysłowym dla Turystyki (1)

Kategoria III: Pozostała oferta czasu wolnego:

III.A. Instytucje Kultury

- Teatr stały⁶⁶ (za pierwszy obiekt) (3)
Teatr Nowy w Zabrze (3)
- Filharmonia na miejscu (3)
Filharmonia Zabrzeńska (3)
- Kino stałe (za pierwszy obiekt) (2)
Multikino Zabrze (2)

III.B. Atrakcje krajobrazowe:

- Jeziora (zdatne do kąpieli, dostępne) ze szlakami pieszymi/rowerowymi (pierwszy akwen) (2)
- Pomniki przyrody (za pierwsze dwa) (1)
Dąb Szypułkowy w Zabrze-Makoszowy (1)

- Leszczyna Turecka w Zabrze przy ul Traugutta (1)*
 Możliwość zamówienia lotu turystycznego nad regionem lub miejscowością (za pierwszą) (3)
Aeroklub Gliwicki (możliwość lotu nad Zabrzem) (3)

III.C. Oferta sportowa, edukacyjna i rekreacyjna⁶⁸:

- Baseny kryte ogólnodostępne – (za pierwszy obiekt) (2)
Miejski Zakład Kąpielowy (2)
 Baseny otwarte ogólnodostępne – (za pierwszy obiekt przy braku basenu krytego) (1)
Kąpielisko Leśne „Maciejów” (0)
 Stała oferta kursów językowych⁶⁹ ogólnodostępnych (za pierwszą ofertę) (2)
Szkoła Języków Obcych „Albion” (2)
 Stałe centra sportowe⁷⁰ z ofertą ogólnodostępną (za pierwszy obiekt) (2)
Hala Widowiskowo-Sportowa MOSIR Zabrze (2)
 Stadiony sportowe (za pierwszy obiekt) (1)
Stadion Gazobudowa w Zabrze (1)
 Szkoły i szkolenia sportowe ogólnodostępne (jeździeckie, lotnicze, inne) (pierwsze dwa) (1)
Szkolenia sportowe-MOSIR Zabrze (1)
Szkolenia jeździeckie w Ośrodku na terenie Zabrze-Rokitnicy (1)
 Lodowiska ogólnodostępne stałe (za pierwszy obiekt) (2)
Lodowisko „Śląskie Rancho” w Zabrze (2)

Kategoria IV: Inne czynniki wspierające turystykę kulturową:

IV. A. Instytucje w regionie:

- Obecność uniwersytetu⁷¹ w regionie (za pierwszy) (4)
Uniwersytet Medyczny w Zabrze(4)
 Obecność innej uczelni wyższej w regionie⁷² (za pierwsze dwie) (2)
Szkoła Wyższa im. Bogusława Jańskiego (2)
Politechnika Śląska filia Zabrze (2)

IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej w regionie:

- Sanatoria i ogólnodostępne ośrodki rehabilitacji⁷⁵ (punkty za pierwsze dwa obiekty)(2)
Centrum Rehabilitacji i Edukacji w Zabrze (2)
Centrum Fizjoterapii SANVIMED w Zabrze (2)

IV.C. Oferta turystyki biznesowej w regionie:⁷⁶

- Regularne⁷⁷ organizowanie imprez targowych o przynajmniej krajowym zasięgu (2)
Międzynarodowe Targi Turystyki Dziedzictwa Przemysłowego i Turystyki Podziemnej w Zabrze (2)
Tragi „EKO-DOM” (2)
 Obecność krajowych central wielkich firm⁷⁸ w regionie (za pierwsze trzy) (2)
A.S.A. Eko Polska Sp. z o. o. (2)
Gazownia Zabrzeńska-oddział PGNIG (2)
 Całoroczne centra konferencyjne (za pierwszy obiekt) (3)
Ośrodek Konferencyjno-Szkoleniowy „INNOWACJA” w Zabrze (3)

IV.D. Oferta shoppingu w regionie:⁷⁹

- Galeria zakupów o znaczeniu regionalnym (za pierwszy obiekt) (4) za jeden następny (2)
Centrum Handlowe PLATAN w Zabrze (2)
 Deptak handlowy (za pierwszy) (2)
Deptak Handlowy przy ul. Wolności (2)

IV.E. Zagraniczne Partnerstwa Miast i Regionów:⁸⁰

Istnienie zagranicznych związków partnerskich regionu lub jego miejscowości (pierwsze cztery) (1)

Essen, Niemcy (1)

Równe, Ukraina (1)

Trnawa, Słowacja (1)

Kaliningrad Rosja (1)

Podsumowanie punktacji:

Kategoria I: 204

Kategoria II: 69

Kategoria III: 24

Kategoria IV: 23

RAZEM: 320 punktów

III. Analiza potencjału turystyczno-kulturowego miasta Zabrze

Wynik waloryzacji pozwala stwierdzić, że badany mikroregion posiada średni potencjał turystyczno-kulturowy (204 punkty w I kategorii). Ten rezultat punktowy plasuje Zabrze jako jedną z ważniejszych destynacji turystycznych Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego. Potencjał miasta koncentruje się przede wszystkim na walorach turystyki obiektów poprzemysłowych i technicznych, która już aktualnie odgrywa znaczną rolę w poprawie wizerunku i promocji miasta. Promowane jest ono jako Miasto Turystyki Przemysłowej, czego świadectwem jest szereg działań podjętych w celu poprawy stanu infrastruktury turystycznej oraz działań promocyjnych m.in. Zabytkowej Kopalni Węgla Kamiennego Guido. Obiekt ten stanowi unikat w skali Europy z uwagi na możliwość zwiedzania korytarzy na poziomie 170 i 300 m, będących dawnymi wyrobiskami górniczymi. Rozwojowi turystyki kulturowej sprzyja także dogodnie położenie komunikacyjne mikroregionu i odpowiednia infrastruktura (dobra sieć dróg, w tym Autostrada A-4 (Jędrzychowice-Kraków) oraz autostrada A1 (docelowo Gdańsk-Gorzyczki), trasa europejska E40 (Calais-Kazachstan), niedaleko położony międzynarodowy port lotniczy w Pyrzowicach z szeregiem połączeń do ośrodków metropolitalnych w Europie (m.in. Londyn, Hamburg, Berlin), w tym licznymi lotami typu *low cost*.

Zabrze posiada relatywnie rozwiniętą ofertę kulturalną. Na terenie miasta zlokalizowany jest Teatr Nowy, którego oferta obfituje w szereg spektakli teatralnych o różnorodnej tematyce. Kolejnym obiektem o randze regionalnej jest Państwowa Filharmonia Zabrzeńska posiadająca w swym repertuarze koncerty symfoniczne przenucone zarówno dla dorosłych jak i młodzieży szkolnej. Na terenie Zabrze znajduje się Multikino, wyświetlające bieżące hity filmowe. Ważnym punktem kulturalnym jest Dom Muzyki i Tańca - jedna z najlepszych pod względem warunków technicznych i bezpieczeństwa scen koncertowych w Polsce, z widownią na 2000 miejsc i doświadczonym, w pełni profesjonalnym zespołem. Z dziejami tej placówki związane są nazwiska wielu gwiazd polskiej muzyki rozrywkowej, które gościły na jej scenie. Aktualnie obiekt znany jest m.in. z castingów przeprowadzanych do telewizyjnych programów „talent-show” m.in. programu muzycznego X-Factor produkcji TVN. Do głównych elementów infrastruktury sportowo-rekreacyjnej miasta zaliczyć należy Hale Widowiskowo-Sportową MOSIR, kilka stadionów sportowych m.in. Górnik Zabrze przy ul. Roosvelta. Na terenie miasta odwiedzający i turyści znajdują basen kryty (Miejski Zakład Kąpielowy) oraz kąpielisko leśne w Zabrze-Maciejowie. W sezonie zimowym ofertę rekreacyjną dopełnia lodowisko „Śląskie Rancho”. W Zabrze znajduje się również ośrodek jeździecki. Główną atrakcją krajobrazową stanowi Miejski Ogród Botaniczny (jeden niewielu na Górnym Śląsku) z kilkuset gatunkami roślin i drzew. Dobrze przedstawia się również oferta edukacyjna Zabrze: Swoją filię posiada tu

Politechnika Śląska, w Zabrzu-Rokitnicy znajduje się Uniwersytet Medyczny, kształcąca śląską elitę lekarską a edukację na poziomie wyższym dopełnia filia Szkoły im. Jańskiego (proponująca m.in. kierunek: gospodarka przestrzenna). Jedną z ważniejszych instytucji badawczych miasta jest Międzynarodowe Centrum Dokumentacji i Badań nad Dziedzictwem Przemysłowym dla Turystyki. Jego działalność obejmuje tworzenie bazy danych o obiektach związanych z przemysłem o dużym potencjale turystycznym, opracowanie kryteriów wpisu, utworzenie i prowadzenie Światowej Listy Dziedzictwa Przemysłowego dla Turystyki, na wzór Listy Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz pomoc w zakresie szkolenia i interpretacji dziedzictwa przemysłowego. Placówka organizuje także coroczne konferencje poświęcone tematyce industrialnej. Zabytkowa Kopalnia Guido od kilku lat stara się o wpis na listę Pomników Historii, co wspomogłoby wysiłki podejmowane dla osiągnięcia głównego celu – wpisu na Światową Listę Dziedzictwa Kulturowego UNESCO.

Infrastruktura noclegowa miasta pozostawia wiele do życzenia. Na jego terenie znajduje się jeden hotel trzygwiazdkowy, jeden hotel dwugwiazdkowy, oraz kilka hoteli jednogwiazdkowych, a także zlokalizowane w prywatnych willach pokoje gościnne. Brak natomiast bazy noclegowej najwyższej klasy (hotelu dwóch najwyższych kategorii), co pozwoliłoby na zaspokojenie potrzeb wymagających turystów kulturowych. Konieczna wydaje się także budowa oferty hostelowej, co może stanowić warunek przyciągnięcia i zatrzymania w mieście młodych dorosłych turystów. Pozwoliłoby to także zatrzymać w mieście wycieczki dzieci i młodzieży, których częstym celem wizyty jest Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego Guido. Oferta gastronomiczna Zabrze jest dość różnorodna. W ofercie menu znajdują się zarówno dania kuchni międzynarodowej (m.in. włoskie), jak i kuchni polskiej (restauracja „Balaton”). Co ważne z punktu widzenia turystyki studyjnej i regionalnej, część lokali na terenie miasta specjalizuje się w tradycyjnej kuchni śląskiej.

W Zabrzu funkcjonuje kilka miejsc informacji turystycznej: Punkt Informacji o Mieście, Punkt Informacji Turystycznej, a także punkt w Villi Ambasador oraz Informacja Turystyczna na terenie Kopalni Guido. Można tam uzyskać informacje w kilku językach obcych, udzielane przez dobrze przygotowany do obsługi personel. W obydwu miejskich punktach można także pobrać szereg bezpłatnych materiałów turystycznych oraz zakupić serie map, przewodników, informatorów kulturalnych oraz innych wydawnictw dotyczących miasta.

Biurem oferującym usługi wykwalifikowanego przewodnictwa turystycznego jest Oddział Zabrzeńskiego PTTK. Szeroka jest też oferta przewodników obiektowych oprowadzających zainteresowanych w kilku językach obcych m.in. angielskim, niemieckim i rosyjskim po najważniejszych obiektach dziedzictwa kulturowego ziemi zabrzeńskiej.

Pozytywnie na wizerunek miasta wpływa bardzo dobre zagospodarowanie turystyczne obiektów industrialnych oraz bogata i urozmaicona wieloma atrakcjami turystycznymi wspólna oferta Kopalni Guido i Skansenu Królowa Luiza. W jej skład wchodzi przede wszystkim zajęcia dla dzieci m.in. fabularyzowane oprowadzanie po wyrobiskach przez Skarbnika opowiadającego górnicze legendy, a także lekcje edukacyjne, których głównym tematem jest kultura pracy w podziemiach. Oferta komercyjna obejmuje również organizację ślubów i wesel w kaplicy św. Barbary na terenie Kopalni Guido, biesiad śląskich i barbórek górniczych, a także zwiedzanie obiektu z przewodnikiem posługującym się gwara śląską. Należy także zwrócić uwagę na wykorzystanie w dynamicznej promocji obu zabytków wielu kanałów informacji, m.in. poprzez stworzenie profilu na portalu społecznościowym Facebook.com oraz użycie krótkich filmów promocyjnych na portalu Youtube.com. Inne, ważne punktu widzenia uprawiania turystyki kulturowej obiekty na terenie miasta posiadają własne, autonomiczne strony internetowe, bogate w informacje dotyczące ich genezy, historii i oferty turystycznej.

Zabrze wyróżnia się również bogatą e-promocją turystyczną miasta. Na wyróżnienie zasługuje nowoczesna oficjalna strona internetowa miasta, gdzie zainteresowani znajdą szereg

informacji dotyczących możliwości jego zwiedzania. W ramach projektu finansowanego z funduszy europejskich „Zabrze - Kopalnia możliwości - promocja oferty turystycznej miasta” opracowano strategię komunikacji wizerunkowej miasta na lata 2011-2020. Jednym z pierwszych jej efektów jest przewodnik po mieście przeznaczony dla telefonów komórkowych oraz systemów GPS. Ta multimedialna aplikacja zawiera informacje dotyczące miejskich tras turystycznych, charakterystykę obiektów dziedzictwa kulturowego oraz interaktywną mapę pozwalającą na poruszanie się po Zabrzu w łatwy sposób. W przewodniku znajdują się też informacje praktyczne dotyczące bazy noclegowej, gastronomicznej, aktualnej oferty kulturalnej, a także obiektów sportowych i rekreacyjnych. Celem projektu było wykreowanie silnej marki Zabrza jako ośrodka turystyki poprzemysłowej w oparciu o markowe produkty turystyczne tj. Skansen Górniczy „Królowa Luiza”, Zabytkową Kopalnię Węgla Kamiennego „Guido” oraz projekt „Europejski Ośrodek Kultury Technicznej i Turystyki poprzemysłowej”. Sfinansowany on został w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007 – 2013 (Priorytet III Turystyka, Działanie 3.4 Promocja Turystyki). Główne obiekty dziedzictwa kulturowego powiatu posiadają własne strony internetowe, które charakteryzuje bogata oprawa graficzna, a także wysoki poziom merytoryczny zawartych tam informacji. Na wyróżnienie zasługują przede wszystkim strony własne: Kopalni Guido, Muzeum Górnictwa Węglowego oraz Muzeum Miejskiego w Zabrzu.

W celu redukcji zaniedbań w rewitalizacji zabytkowej części miasta, jego władze starają się pozyskiwać fundusze unijne. Efektem działań jest udział w kilkunastu projektach dotyczących głównie promocji kultury (Projekt „Po drodze z kulturą – oznakowanie obiektów atrakcyjnych kulturowo wraz z utworzeniem sieci elektronicznych punktów informacji kulturalnej na terenie Gminy Zabrze” , którego celem jest budowa informacji kulturalnej). Wykonano tablice kierunkowe z informacją o dojeździe do 14 najważniejszych obiektów kulturowych miasta, na których również znajdują się tablice informacyjne. Na uwagę zasługuje również inicjatywa dotycząca utworzenia Europejskiego Ośrodka Kultury Technicznej i Przemysłowej poprzez rewitalizację naziemnej i podziemnej infrastruktury zabytkowych obiektów górniczych stanowiących dziedzictwo poprzemysłowe Zabrza. Elementami projektu są udrożnienie i adaptacja do potrzeb ruchu turystycznego Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej wraz z wyrobiskami towarzyszącymi, przebudowa i adaptacja na cele kulturalno - edukacyjne części obiektów Skansenu Górniczego Królowa Luiza zlokalizowanych przy ul. Wolności i Sienkiewicza oraz budowa obiektu obsługi ruchu turystycznego przy ul. K. Miarki. Projekt „Kopalnia Wiedzy” umożliwił organizację zajęć edukacyjnych na terenie Kopalni Guido dla młodzieży o utrudnionym dostępie do edukacji. Działania rewitalizacyjne miasta wiążą się także ze zmianą sposobu użytkowania poprzemysłowych budynków na cele gastronomiczne i hotelarskie.

Zaniedbania w sferze turystycznej odnoszą się przede wszystkim do infrastruktury noclegowej miasta, które nie posiada obiektów noclegowych najwyższej, a także – co może ważniejsze - najniższej kategorii, co zdecydowanie wpłynęłoby na wzrost ruchu turystycznego i wzrost dochodów miasta z turystyki. Konieczna wydaje się także poprawa oferty gastronomicznej miasta w zakresie rozszerzenia i promocji oferty kuchni śląskiej, np. za pomocą systemu informacji miejskiej lub nawet przez stworzenie wirtualnej trasy kulinarnej, a także wzbogacenie kulturalnej oferty towarzyszącej obiektów gastronomicznych w mieście.

Władze samorządowe zdają sobie sprawę, jaką rolę może odegrać turystyka kulturowa w zmianie wizerunku tego prawie 200-tysięcznego miasta oraz wykreowania tu ważnej destynacji turystyki przemysłowej z szerokim zapleczem edukacyjno-kulturalnym. Można również stwierdzić, że działania dodatkowe m.in. rozbudowa zaplecza badawczego pozwalającego na pogłębianie dyskusji naukowej nad dziedzictwem industrialnym jako atrakcją turystyczną pozwolą w przyszłości na jeszcze bardziej dynamiczny rozwój turystyki

w mieście, które na dzień dzisiejszy maksymalnie stara się wykorzystać ten właśnie potencjał turystyczny. Już od kilku lat skutkuje to stałym przyrostem odwiedzających oraz szerszym zainteresowaniem dziejami przemysłowymi mikroregionu.

Poniżej, w tabeli 1. zestawiono punktację szczegółową, określoną dla poszczególnych kategorii i podzakresów przeprowadzonego badania. Porównanie punktów uzyskanych w ramach oceny istnienia i znaczenia poszczególnych typów walorów oraz najważniejszych aspektów organizacji turystyki i elementów infrastruktury turystycznej pozwoli na natychmiastowe zorientowanie się zarówno w wiodących typach atrakcji, potencjalnych szansach pozyskania turystów zainteresowanych różnymi typami celów wyjazdów jak również w silnych i słabych stronach oferty miasta i mikroregionu. Opisowa część interpretacji zaprezentuje szerzej stan i podejmowane działania w zakresie organizacji turystyki oraz informacji i promocji turystycznej.

Tabela 1. Punktacja ustalona w poszczególnych zakresach badania

Kategoria	Podkategoria	Uzyskane punkty	Maks. ilość punktów
I. Potencjalne cele turystyki kulturowej	I.A Zabytki, w tym:	61	475
	I.A. a. zabytki sakralne	4	122
	I. A. b. zamki i pałace	0	108
	I.A. c. inne zab. archit. i techniki	45	140
	I.A. d. obiekty militarne	0	18
	I. A .e. dodatkowe punkty	26	85
	I.B. Miejsca historyczne/znaczące	6	240
	I.B. a. Budowle hist. i monumenty	5	102
	I.B. b. Cmentarze historyczne	8	56
	I.B. c. Budowle współczesne	0	10
	I.C. Dzieła sztuki (pojedyncze)	8	72
	I.D. Muzea i Wystawy	9+29	115+90
	I.E. Eventy kulturowe	33	150
	I.F. Zakł. przemysłowe z of.tur.	0	16
I.G. Kul. znac.of. przyrodnicza	2	53	
I.H. Szlaki kulturowe	26	106	
	RAZEM za kategorię I	204	1245
II. Elementy obsługi turystycznej	II.A. Informacja turystyczna	17	17
	II.B. Infrastruktura turystyczna	24	51
	III.C. Infrastr. komunikacyjna	24	32
	II.D. Promocja turystyczna	10	14
	Razem za kategorię II	69	114
III. Pozostała oferta czasu wolnego	III.A Instytucje kultury	8	12
	III.B. Atrakcje krajobrazowe	5	14
	III.C. Oferta sport., eduk., rekr.,	11	13
	Razem za kategorię III.	24	37
IV. Inne czynniki wspierające turystykę kulturową:	IV.A. Instytucje w regionie	8	15
	IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej	4	16
	IV.C. Oferta turystyki biznesowej	11	11
	IV.D. Oferta shoppingu	4	11
	IV.E. Zagraniczne partnerstwa	4	4
	Razem za kategorię IV	23	57
SUMA	WSZYSTKIE KATEGORIE	320	1453

4. Zabrze jako destynacja turystyki kulturowej

Miasto Zabrze posiada liczne walory istotne z punktu widzenia kilku form turystyki kulturowej, a przede wszystkim **turystyki obiektów przemysłowych i technicznych** (unikatowe podziemne trasy turystyczne Zabytkowej Kopalni Węgla Kamiennego Guido, Szyb Maciej, Skansen Królowa Luiza), **turystyki muzealnej** (Muzeum Górnicztwa Węglowego o randze regionalnej, Muzeum Miejskie o randze lokalnej), **turystyki historycznej, eventowej oraz tematycznej** (podróży tematycznych wzdłuż szlaków). Mikroregion jest także interesującą przestrzenią eksploracyjną dla **regionalnej turystyki kulturowej**.

TURYSTYKA EDUKACYJNA

Podróże studyjne i seminaryjne

Zabrze stanowi atrakcyjną destynację dla osób biorących udział w podróżach o charakterze seminaryjnym - wizyta tutaj może uzupełnić ich wiedzę na temat górnictwa węgla kamiennego na Górnym Śląsku oraz wątków dotyczących kultury górniczej. Mikroregion stanowi interesujący cel warsztatów terenowych organizowanych w ramach konferencji naukowych o tematyce industrialnej. W szczególności należy zwrócić uwagę na fakt, że miasto może stanowić modelowy przykład wykorzystania potencjału obiektów postindustrialnych dla potrzeb turystyki. W związku z tym Zabrze w przyszłości powinno stanowić naturalny cel wypraw badaczy i studentów z zakresu urbanistyki, geografii, turystyki oraz architektury krajobrazu. Magnesem przyciągającym do realizacji na terenie miasta tego typu podróży jest cykliczna Międzynarodowa Konferencja Naukowo-Praktyczna organizowana przez Górnośląską Wyższą Szkołę Handlową w Katowicach. Ten naukowy event przyciąga do Zabrze grono naukowców, którzy w ujęciu interdyscyplinarnym starają się dyskutować nad problemami związanymi z wykorzystaniem kulturowych obiektów dziedzictwa przemysłowego jako atrakcji turystycznej. Wśród stałych gości wydarzenia byli m.in. przedstawiciele Światowej Organizacji Turystycznej, UNESCO oraz reprezentanci Komitetu Ochrony Dziedzictwa Przemysłowego (TICCIH). Realizowany przez miasto projekt „Europejski Ośrodek Kultury Technicznej i Turystyki Przemysłowej”, którego celem jest stworzenie markowego produktu turystycznego, uwzględniającego potrzebę zachowania lokalnego dziedzictwa kultury technicznej może przyciągnąć do współpracy grono inżynierów z całego kraju, gdyż stroną naukowo-badawczą projektu zajmuje się Międzynarodowe Centrum Dokumentacji i Badań nad Dziedzictwem Przemysłowym dla Turystyki. Jego głównym celem jest opracowanie kryteriów wpisu, utworzenie i prowadzenie Światowej Listy Dziedzictwa Przemysłowego dla Turystyki, na wzór Listy Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Zabrze powinno także stanowić jeden z głównych celów podróży studyjnych po województwie śląskim, przy czym punktami szczególnie zalecanymi do odwiedzenia są Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego „Guido” oraz Sztolnia Dziedziczna przy kopalni Królowa Luiza. Działalność Muzeum Górnicztwa Węglowego przybliży zainteresowanym strukturę geologiczną i geobotaniczną tego terenu, a także uzupełni ich wiedzę w zakresie historii górnictwa na tych terenach.

Podróże tematyczne wzdłuż szlaków

Przez miasto przebiega ważny szlak tematyczny o randze krajowej, szlak tematyczny o randze regionalnej, 2 szlaki (trasy) o randze lokalnej, a także wirtualna miejska trasa kulturowo-turystyczna po Zabrzu. Na terenie miasta znajdują się 4 obiekty (2 miejsce wśród powiatów) zaliczane w skład utworzonego w 2006 roku Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego. System ten powstał w 2006 roku i dzięki zwiększającemu się dynamicznie ruchowi turystycznemu szybko osiągnął znaczenie w skali kraju, jako najważniejszy szlak o profilu industrialnym z najwyższym poziomem organizacji. Należą do

niego Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego „Guido”, Skansen Królowa Luiza, a także Muzeum Górnictwa Węglowego. Najmłodszym zabrzańskim obiektem na trasie jest pochodzący z I poł. XX wieku „Szyb Maciej”. Obiekty na terenie miasta, są jednym z głównych i najbardziej rozpoznawalnych elementów systemu. Kopalnia „Guido” jest jednocześnie tzw. punktem kotwicznym Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego. System ten wiedzie przez Wielką Brytanię, Belgię, Holandię, Luksemburg i Niemcy. W ramach projektu ERIH II wyznaczono również Szlaki Regionalne (na terenie Niemiec, Wielkiej Brytanii i Holandii) oraz 10 Europejskich Szlaków Tematycznych w 23 krajach Europy. To wyróżnienie obiektu świadczy o jego szczególnym znaczeniu historycznym i dużym potencjale turystycznym. Przez miasto przebiega również Szlak Architektury Drewnianej Województwa Śląskiego. w skład którego wchodzi dwa drewniane kościoły ewangelickie w Zabrze - Porembe z 1937 roku oraz Zabrze - Mikulczycach z tego samego roku - oba wybudowane z prefabrykatów firmy Christoph. Ich projektantem był niemiecki architekt Kurt Nietzsche. Na uwagę zasługuje także miejska trasa turystyczna po Zabrze, opracowana w formie elektronicznego przewodnika na telefony komórkowe i aplikacje GPS. Pozwala ona turystom dotrzeć do głównych atrakcji turystycznych Zabrze, a podawane w systemie informacje uzupełnione są aktualnościami życia kulturalnego miasta a także informacjami dotyczącymi noclegów i gastronomii w mieście. Ta multimedialna aplikacja jest jednym z bardziej innowacyjnych projektów w zakresie turystyki na terenie Województwa Śląskiego. Przez Zabrze biegnie także kilka subregionalnych i lokalnych szlaków, zarządzanych przez Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Do najciekawszych należy Szlak Husarii Polskiej na cześć z okazji 286 rocznicy przemarszu wojsk polskich udających się na odsiecz Wiednia. Godna polecenia jest również wirtualna trasa turystyczna opracowana przez Śląską Organizację Turystyczną pt. „Zabrzańskie Perelki Industrialne”. System ten obejmuje 8 najważniejszych obiektów techniki na terenie miasta. Konieczna wydaje się jego materializacja, gdyż może on stanowić doskonały cel dla wymagających turystów kulturowych, dla których głównym motywem przyjazdu, są obiekty przemysłowe. Zabrze mogłoby także być włączone do nowych systemów zwiedzania o tematyce kulturowej. Dziedzictwo przemysłowe miasta idealnie wpasowałoby się w „Szlak Polskich Zabytków Techniki” o randze krajowej, a także Szlak Architektury Przemysłowej Górnego Śląska o randze regionalnej, w skład którego mogłyby wejść następujące przestrzenie kulturowe: osiedla robotnicze Borsigwerk oraz Ballestrema przełomu XIX i XX wieku, a także Wieża ciśnień huty Donnersmarcka z 1871 r., z elementami neogotyku oraz Wieża Ciśnień przy ul. Zamoyskiego 2 z 1909 r., o wysokości 46 m, wniesiona w stylu ekspresjonistycznym.

POWSZECHNA TURYSTYKA KULTUROWA

Turystyka obiektów przemysłowych i technicznych

Miasto Zabrze jest jedną z najważniejszych destynacji turystyki industrialnej w kraju. Mieszcząca się tutaj Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego Guido przyciąga kilkaset tysięcy turystów rocznie. Jest to obowiązkowy punkt na trasie większości wycieczek po Górnym Śląsku, a także jeden z głównych punktów programu na trasie Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego. To jedyna zabytkowa kopalnia węgla kamiennego w Europie z możliwością zjazdu na poziomy 170 m i 320 m w formie autentycznego wyrobiska pokopalnianego. Ekspozycja na trasach prezentuje metody wydobywania węgla i pracy górnika z przełomu XIX i XX wieku. Zwiedzanie uzupełnia interaktywna formuła przebiegu trasy, uzupełniona światłem i dźwiękami. Obiekt został udostępniony do zwiedzania dzięki staraniom dyrektora Muzeum Górnictwa Węglowego, Krystyny Barszczewskiej. Placówkę utworzono w roku 1982 i obejmowała wówczas tylko poziom 170. W 2000 r. w ramach obniżania kosztów w przemyśle węglowym, przystąpiono do demontażu unikatowej, podziemnej kopalni, którą można było zwiedzać. Jednakże zaangażowanie wielu

instytucji, przede wszystkim samorządu miejskiego Zabrze, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego i osób prywatnych doprowadziło do zatrzymania niszczylielskiego proceduru i utworzenia w 2007 r. Zabytkowej Kopalni Guido, jako samodzielnej instytucji kultury Miasta Zabrze i Województwa Śląskiego. Miejsce to stało się inspiracją do stworzenia strategii komunikacyjnej miasta, które reklamuje się pod hasłem „Miasto Turystyki Przemysłowej”. Jest to bardzo istotne w kontekście kojarzenia Zabrze od czasów PRL głównie z działalnością zakładów przemysłu ciężkiego, zdegradowanym przez hałdy górnicze krajobrazem, a także bardzo złym stanem środowiska naturalnego (przede wszystkim w zakresie jakości powietrza). Ponieważ organizm miejski jest stosunkowo młody (lata 20 XX wieku) - Zabrze nie posiada cennych historycznych walorów kulturowych z poprzednich epok. Toteż zagospodarowanie i wykorzystanie dla potrzeb turystycznych potencjału obiektów przemysłowych, które w latach 90 przestały pełnić funkcję przemysłową ma kluczowe znaczenie dla rozwoju miasta. Szerokie działania podjęte w tym celu pozwalają stwierdzić, że zarządzanie Zabrzem już teraz jest mocno skoncentrowane na zjawiskach natury turystycznej. Kolejnym, istotnym obiektem z punktu widzenia tej formy turystyki kulturowej jest Skansen Królowa Luiza. Jest to jedna z najstarszych i niegdyś największych kopalń węgla kamiennego w Europie. Główną atrakcją skansenu jest unikatowa parowa maszyna wyciągowa z 1915 r. o mocy 2 tys. KM, która obsługiwała szyb o głębokości 503 m. Uczestnicząc w pokazie pracy tego wielkiego urządzenia zwiedzający mogą przenieść się w epokę pary. Nad całością kompleksu dominuje 25 metrowa, stalowa konstrukcja wieży szybowej, na której znajduje się platforma widokowa. Ciekawą atrakcją Zabrze jest Szyb Maciej - mały zakład górniczy z początków XX wieku, gdzie można zobaczyć pokaz pracy elektrycznej dwubębnowej maszyny wyciągowej produkcji Donnersmarckhütte A.G. i Siemens Schuckert Werke A.G. skonstruowanej w latach 1925-1928, z zachowanym pełnym wyposażeniem, z możliwością aktywnego uruchamiania wyciągu szybowego. Jest to najstarsza tego typu czynna maszyna wyciągowa w Polsce.

Obecnie jest realizowany projekt mający na celu uruchomienie dla potrzeb ruchu turystycznego Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej, na którą składa się podziemny kanał wodny z XIX wieku. Jest to jedna z najdłuższych sztolni w Europie, a jednocześnie najdłuższa budowla hydrotechniczna w europejskim górnictwie węglowym. Od 2000 r. trwają prace zmierzające do udostępnienia odcinka sztolni o długości 2,5 km pod Zabrzem w celach turystycznych. Udostępnienie sztolni ma kosztować około 41 milionów złotych. Środki pochodzić będą od miasta Zabrze oraz sejmiku samorządowego województwa śląskiego, a także z dotacji unijnej. Zwiedzanie będzie się rozpoczynało przy szybie Carnall zjazdem pod ziemię dwoma windami. Potem zwiedzający wsiądą na kursujące wahadłowo dwie łódki napędzane cichym elektrycznym silnikiem umieszczonym w kadłubie, którymi przepłyną ponad półkilometrowy odcinek do rozwidlenia. Na tym podziemnym skrzyżowaniu przesiądą się z kolei do kolejki, by nią udać się w kolejną podziemną podróż pod miastem aż do ulicy Karola Miarki lub przejdą pieszo oczyszczonym i jedynym w Europie XIX-wiecznym powęglowym chodnikiem do sztolni - skansenu przy ul. Sienkiewicza. Projekt powstający pod nazwą „Europejski Ośrodek Kultury Przemysłowej i Technicznej” ma pełnić także funkcje edukacyjne.

Do ciekawych elementów architektury przemysłowej miasta zaliczyć należy także kolonie robotnicze: Osiedle Borsigwerk z XIX wieku - najstarsze na terenie miasta osiedle robotnicze z bardzo dobrze zachowanym układem przestrzennym składającym się z szeregowo stojących budynków w formie ceglanych familoków. Kolejną atrakcją tego typu stanowi Osiedle Ballestrema z początku XX wieku, liczące 63 domy wykonane na wzór angielski, każdy posiadający inną, godną uwagi architekturę. Ostatnim ważnym założeniem przestrzennym jest Osiedle Donnersmarcka, na które składa się kilkanaście domów o konstrukcji szkieletowej zdobionych elementami muru pruskiego. Osiedle charakteryzuje niezwykle bogata roślinność – godne podziwu są przede wszystkim planty przy ulicy

Krakusa. Unikatową ciekawostką architektoniczną stanowi również Stalowy Dom, zbudowany z 8 metalowych ścian, połączonych na spaw, a wcześniej odlanych w zabrzańskie hucie Donnersmarcka. Wybudowany został w 26 dni, w lipcu 1927 r. Budynek przeznaczony dla zamieszkania dla czterech rodzin, był prawdziwym architektonicznym eksperymentem. Jest to prawdopodobnie jedyny i najstarszy zachowany metalowy budynek w Europie.

Do innych godnych polecenia elementów materialnych krajobrazu przemysłowego Zabrze zaliczyć należy także Mur Oporowy z basztami, cenny zespół zabytków techniki związanych z miejscowym hutnictwem. Jest to kamiennie - ceglany mur o długości ponad 230 m i wysokości ponad 13 m, do którego wkomponowane są dwie baszty gichtowe o wysokości 14 m oraz 2 wieże ciśnień. Pierwszą z nich zlokalizowana na terenie dawnej huty Donnersmarcka wybudowano w 1871 roku w stylu historyzmu z elementami narodowymi. Druga z nich jest ciekawym ewenementem technicznym, gdyż zbiornik wody podtrzymuje 8 zapór.

Turystyka muzealna

Na terenie miasta zlokalizowane, są również Muzeum Górnictwa Węglowego, a także Muzeum Miejskie. Pierwsza placówka jest jednym z punktów Szlaku Zabytków Techniki W.Ś., w jej skład wchodzi 7 wystaw tematycznych. Ekspozycja muzealna obejmuje kopaliny, skamieliny oraz odciski roślin - m.in. kolekcje flory karbońskiej i minerałów, narzędzia i urządzenia kopalniane, środki transportu, urządzenia wentylacyjne i łączności, przyrządy ratownicze, urządzenia do wzbogacania, brykietowania, koksowania i chemicznej przeróbki węgla. Muzeum szczyci się jedną z największych kolekcji lamp górniczych w Polsce. W zbiorach znajdują się również eksponaty związane z tradycją górniczego zawodu, życiem codziennym górników i ich twórczością artystyczną, zwyczajami, zachowaniami oraz wierzeniami. Zgromadzono tu m.in. imponującą kolekcję insygniów górniczych, m.in. inkrustowaną kością słoniową bardę górników olkuskich z 1671 r., oraz kolekcję mundurów górniczych: od XIX wiecznych do współczesnych. Zabrzańskie muzeum jest obecnie największą i najważniejszą instytucją turystyczno-kulturalną w mieście. Od 2 kwietnia 2013 roku Muzeum stanowi jeden podmiot, powstały po połączeniu Zabytkowej Kopalni Węgla Kamiennego „Guido” i dotychczasowego Muzeum Górnictwa Węglowego, które miało swoją siedzibę w dawnym gmachu starostwa powiatowego przy ul. 3 maja 19. W skład nowej instytucji wszedł także kompleks Sztolnia Królowa Luiza, który wkrótce obok kopalni Guido stanie się jedną z najciekawszych atrakcji turystycznych miasta Zabrze. Kompleks ten składa się z wyrobisk kopalni Królowa Luiza oraz Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej. Nowo powstałe Muzeum Górnictwa Węglowego posiada bogatą ofertę turystyczną i muzealną, zorientowaną przede wszystkim na odkrywanie górniczego dziedzictwa regionu.

Drugą z placówek tego rodzaju jest Muzeum Miejskie w Zabrzu, prezentujące w swej kolekcji eksponaty związane z historią miasta. Zasoby muzeum prezentowane są w trzech działach artystycznych i obejmują dział kultury z wyrobami rzemiosła artystycznego, kolekcję strojów ludowych, a także unikatowe judaica - przedmioty religijnego kultu synagogałnego i domowego wyznawców religii mojżeszowej. Dział plastyki nieprofesjonalnej posiada bogatą kolekcję rzeźb wytworzonych z węgla, do głównych atrakcji tej wystawy zaliczyć należy przede wszystkim 30 prac autorstwa Nikifora Krynickiego - znanego w świecie przedstawiciela nurtu prymitywizmu w malarstwie. Dział Sztuki obejmuje z kolei artystyczną aktywność lokalnego, zabrzańskie środowiska plastycznego; zbiory malarstwa i grafiki dają reprezentatywne spojrzenie na wielonurtowość twórczych poszukiwań kilku generacji artystów, związanych z miastem od lat powojennych. Obie placówki stanowią ciekawy element komplementarnej oferty turystycznej Zabrze. Potencjał turystyczno-kulturowy miasta dla tej formy turystyki kulturowej jest duży, na co wpływa

głównie objęcie przez Muzeum Górnicztwa Węglowego opieki nad Skansenem Królowa Luiza oraz Zabytkową Kopalnią Węgla Kamiennego. Po otwarciu Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej miasto ma szansę stać się jedną z najważniejszych destynacji muzealnych w regionie. Na terenie obu wymienionych placówek i wszystkich ich filii organizowana jest co roku Noc Muzeów, które celem jest zwiększenie aktywności kulturalnej mieszkańców Europy.

Turystyka eventowa

Na terenie miasta co roku odbywa się kilka ważnych eventów kultury wysokiej i masowej. Do najważniejszych wydarzeń kulturalnych Zabrze w cyklu rocznym zaliczyć należy organizowany przez tutejszy Teatr Nowy Festiwal Dramaturgii Współczesnej „Rzeczywistość przedstawiona”. Impreza odbywa się od 2000 roku. W jej repertuarze można znaleźć kilkanaście dramatycznych spektakli teatralnych, granych przez ekipy teatralne z całej Polski m.in. z teatrów im. Stefana Jaracza w Łodzi, Teatru Konsekwentnego w Warszawie oraz Teatru im. Heleny Modrzejewskiej z Legnicy. W programie imprezy zawiera się różnorodna oferta opcjonalna, w skład której wchodzi m.in. wspólne czytanie oraz warsztaty literackie z udziałem wybitnych dramatopisarzy. Ważnym eventem kultury wysokiej jest Międzynarodowy Festiwal Organowy im. Antoniego Chlondowskiego, odbywający się co roku we wrześniu. Od 1995 roku impreza przyciąga rzesze koneserów muzyki organowej. W programie festiwalu znajdują się koncerty wybitnych wirtuozów tego gatunku, a jego dyrektorem artystycznym jest wybitny zabrzański dyrygent -Waldemar Krawiec. Kolejnym z ważnych zabrzańskich wydarzeń kulturalnych jest Festiwal Muzyki Improwizowanej JAZ. Impreza ta jest organizowana przez Stowarzyszenie Muzyczne Jazzowa Asocjacja Zabrze. Event organizowany jest od roku 1994. Dotychczasowy dorobek festiwalowy to dziesiątki zorganizowanych koncertów i setki muzyków, którzy wystąpili w Zabrzu podczas 14 edycji tej imprezy. Koncerty festiwalowe odbywają się również w całym regionie - m.in. w Bytomiu, Rudzie Śląskiej, Tarnowskich Górach i Częstochowie. Kolejna ważna impreza na mapie kulturalnej Zabrze to Międzynarodowy Festiwal Tańca. Event ten odbywa się w hali Pogoni Zabrze. W konkursie biorą udział pary, m.in. z Polski, Niemiec, Rosji, Czech, Austrii, Słowacji oraz Białorusi. Program turnieju obejmuje tańce standardowe oraz latynoamerykańskie. Organizatorem imprezy jest Gliwickie Centrum Taneczne. Pomysł imprezy narodził się w 1999 roku, kiedy to postanowiono nadać imprezie rangę międzynarodową. W Zabrzu odbywa się także kilka eventów o randze regionalnej. Pierwszym z nich jest Międzynarodowy Festiwal Rysowania, który odbywa się od roku 1997. Jego celem jest popularyzowanie sztuk plastycznych, a główna atrakcja konkurs rysowania z obserwacji żywego modelu. Konkurs ten jest podzielony na wiele kategorii wiekowych od 2 do 100 lat. Ciekawym eventem kultury wysokiej jest odbywający się wiosną Festiwal Kultury Młodzieży Szkolnej im. Norberta Krocza. Co roku w imprezie bierze udział ponad 1000 osób w różnych zespołach artystycznych. Swoje umiejętności młodzi artyści prezentują podczas Dnia Tańca, Dnia Muzyki i Dnia Teatru.

Pomimo posiadania tak licznej grupy znaczących imprez, miasto nie do końca odnajduje się na mapie eventowej regionu. W Zabrzu brakuje prestiżowych, popularnych imprez będącym istotnym traktorem dla miłośników różnogatunkowej muzyki, koneserów teatru i muzyki poważnej. Idealnym obiektem do wykreowania ciekawych eventów jest Dom Muzyki i Tańca, jedna z czołowych sal w Polsce pod względem wielkości (2100 miejsc siedzących), o bardzo dobrych parametrach akustycznych i możliwościach technicznych. W najbliższych latach miasto powinno zmodyfikować kalendarz imprez i próbować zachęcać finansowo do organizacji nowych eventów artystów oraz działaczy muzycznych z terenu miasta.